

Halk sağlığı yaklaşımıyla iklim ve sağlık

Prof. Dr. E. Didem Evcı Kırız

1989 yılında Ege Üniversitesi Tıp Fakültesinden mezun oldu. Sağlık Bakanlığına bağlı Dış İlişkiler Daire Başkanlığı, Uluslararası Kuruluşlar Sorumlusu ve Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğünde çalıştı. Halk sağlığı doktorasını Hacettepe Üniversitesinde tamamladı. İngiltere’de Ekoloji ve Biyoçeşitlilik eğitimi aldı. Dünya Sağlık Örgütü’nün 1987 yılında başlattığı Sağlıklı Şehirler Projesi’nde Ulusal Ağ Koordinatörlüğünü üstlendi. Yaklaşık 25 yıldır Türkiye’de “sağlıklı şehir” kavramının yaygınlaşması için çeşitli çalışmalar yapmaktadır. Aydın Adnan Menderes Üniversitesinde diğer görevlerinin yanı sıra Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı öğretim üyesi olarak görev yapan Kırız, Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği Danışma Kurulu üyesidir.

Dünya; hava sıcaklıklarının arttığı, yağışların azaldığı, mevsimlerin değiştiği, su kaynaklarının kısıtlı hale geldiği, denizlerin yükseldiği ve beklenmeyen hava olaylarının sıklığı bir dönemi yaşıyor. İnsanlar, önceden az karşılaştıkları veya hiç görmedikleri olaylarla baş başa kalmış durumda. Çoklu tehlikelerle aynı gün, aynı saat diliminde karşılaşmak mümkün. COVID-19 enfeksiyon hastalığının küresel yayılımı ile mücadele etmek için, toplumsal hareketliliği azaltmaya çalışırken; deprem, sel, yangın, hortum, kasırga vb. olaylarla ani gelişen hareketlilikler oluyor. İklim değişikliği ile ilgili çalışmaları yürüten taraflar, aralarında gerçekleştirdikleri toplantılar (COP) ve değerlendirme raporları (AR) ile süreci izlemekteler. Dikkatlerin “azaltım (mitigasyon)”a toplandığı uzun yıllar sonunda, kürenin sıcaklığının 1,5 derece artış ile sınırlandırılması kararı, Paris İklim Anlaşması ile kesinleştirildi. Ancak AR çalışmaları kapsamında yapılan araştırmalar, ülkelerin bugüne kadar hazırladıkları planların raflarda kaldığını gösterdi. “Uyum” faaliyetlerinin gerçekleştirilmediği ve bu nedenle çok zaman kaybedildiği anlaşıldı. “İkiz eylem (twinning action)” olarak tanımlanan “azaltım ve uyum” faaliyetlerinin birlikte yapılması, birinin diğerini beklemeden uygulamaya sokulması gerektiği görüldü. Bir diğer ilginç nokta da “sağlık” konusunun iklim değişikliği eylem planlarında (azaltım ve uyuma yönelik) ayrı bir başlık altında ele alınmamış olmasıdır. İklim değişikliğinin etkilerini değerlendirmek, tehlike, maruziyet, risk, etkilenebilirlik

(duyarlılık ve uyum kapasitesi) düzeyini analiz etmek, uyum planlarını yapmak aşamalarında “sağlık”, sosyal faktörlerden birisi olarak değerlendirilerek, sağlıklı ve refah içinde olma haliyle sınırlı kalmıştır. Hâlbuki sağlık, birey ve toplum sağlığı, çevre sağlığı, şehir sağlığı, tek sağlık, her politikada sağlık, herkes için sağlık bakış açılarını kapsamaktadır. Sağlık her sektörün canıdır.

Dünyada iklim ve sağlık ilişkisini ele alan araştırmalar ve yayınlar çok sınırlıdır. Kanıt değerleri henüz düşüktür. Bunun nedeni; iklim değişikliğinin etkileri alanında yapılan çalışmaların çok fazla olması, ancak sağlığın henüz iklim araştırmalarına da dahil edilmemiş olmasıdır. İklim değişikliğinin etkileri afet gibi değerlendirilmekte ve afetlerde, acil durumlarda sağlık hizmetleri boyutunda “sağlık” ele alınmaktadır. Halbuki sağlığın iklim değişikliğinin etkilerinden korunabilmesi ve direncinin artırılması için bilimsel çalışmalara ihtiyaç vardır. COVID-19 pandemisinden çıkarılacak dersler çoktur. En gelişmiş sağlık sistemleri bile ani ve hazırlıksız yakalandığı için çökmüştür; toplum sağlığını koruma ve sürdürme konusunda sınıfta kalmıştır.

24’üncü COP iklim ve sağlık ilişkisinin gündeme gelmesi açısından önemli bir dönüm noktasıdır. 23’üncü COP’ta Fiji Başbakanı Bainimarama tarafından, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) müzakerelerine katkı sağlamak amacıyla ve COP24 (2018)’de sunulmak üzere Dünya Sağlık Örgütünden (DSÖ) bir rapor

talep edilmiştir. Sağlık ve iklim değişikliği hakkında hazırlanan bu rapor, “iklim değişikliği ile sağlık arasındaki bağlantının küresel olarak anlaşılması”ni amaçlamaktadır. Giriş cümlesi şöyledir “İklim değişikliği 21. yüzyılın en büyük sağlık sorunudur ve içinde yaşadığımız toplumu tüm yönlerden tehdit etmektedir.”. COP25’te DSÖ “Sağlık ve İklim Değişikliği Araştırması”nın sonuçlarını paylaşır. 101 ülkeyle yapılan araştırma; sadece 48 ülkenin sağlık için etkilenebilirlik ve uyum değerlendirmesi yaptığını, bu ülkelerin yaklaşık üçte ikisinin değerlendirme sonuçlarından yararlanarak ulusal planlamalarını hazırladıklarını göstermiştir. En üzücü sonuç ise; sağlık için etkilenebilirlik ve uyum değerlendirmesi sonuçlarının, ülkelerin sağlığını iklim değişikliğinin etkilerinden korumaya yönelik bütçe ve insan kaynağı planlamalarında kullanılmamış olmasıdır. BMİDÇS’in tarafları, Kasım 2021’de COP26 için bir araya geleceklerdir. DSÖ’nün bu kez, veriler ve verilerden üretilmiş kanıtlarla iklim değişikliğinin ülkelerin sağlığına etkilerini ortaya koyması beklenmektedir.

COVID-19 pandemisi sürecinde yaşanan pişmanlıkların bir kez daha yaşanmaması gerekir. İklim değişikliğinin olumsuz sağlık etkilerine karşı bütün ülkeler risk altındadır. İklim değişikliğinin neden olduğu yetersiz beslenme (malnutrisyon), sıtma, ishal, sıcak stresi sonucu 2030-2050 yılları arasında, her yıl 250 bin artan ölüm beklenmektedir. Halk sağlığı bakış açısıyla, bu projeksiyon incelendiğinde, etkilenebilirliği

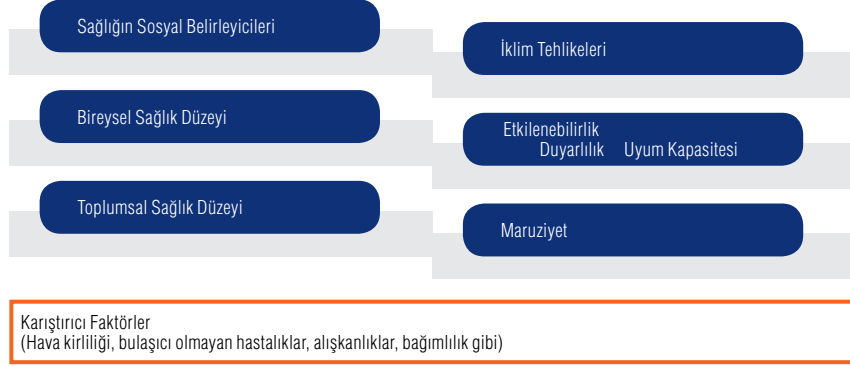
(duyarlılığı yüksek ve uyum kapasitesi düşük) açısından en önemli grubun 5 yaş altı çocuklar, 65 yaş ve üstü bireyler, göçle gelenler, mevsimlik işçiler, yoksullar, önceden var olan hastalıkları nedeniyle zayıf düşmüş bireyler, tarım işçileri başta olmak üzere dış ortamda uzun zaman çalışanlar ve evsizler olduğunu düşünebiliriz. Yaptığımız genellemenin, halk sağlığında kullanılan "risk altındaki toplum" bakış açısı ile zaman, mekân, kişi, çevre bağlamında tekrar gözden geçirilmesi gerekebilir. Sağlığın iklim değişikliğine uyumu çalışmalarında risk altındaki toplum; ülke, bölge, şehir, mahalle ve hane düzeyinde belirlenmelidir. Mevcut durumu ortaya koyan, tanımlayıcı ve ekolojik araştırmalar hızla hayata geçirilmelidir. Bu çalışmalarda elde edilen sonuçlara göre, her bir tabaka ve sorun için analitik araştırmalar yapılmalıdır. Bugüne kadar iklim ve sağlık alanında ayrı ayrı çalışmalar yapan uzmanlar artık birlikte çalışmalıdır.

İklim göstergeleri, iklim değişikliği bulguları, geleceğe yönelik iklim senaryoları, coğrafi bilgi sistemleri (CBS) gibi sistemlerle mekânsallaştırılan risk analizleri üzerine "sağlığın iklim belirleyicileri"ni ekleme zamanı gelmiştir. Bu amaçla sağlık sektörünün liderlik etmesi gerekir. Sağlık sektörü iklim değişikliğinin sağlık etkileri konusunda ne kadar farkındadır? Temel soruyu sorup, mevcut durumu belirleyip, hızla farkındalık artırıp, iklim ve sağlık okuryazarı sağlık sektörüne sahip olmalıyız.

Bu noktada bir özet yapmak gerekirse; iklim değişirken, değişmeyen halk sağlığı yaklaşımıyla, iklim ve sağlık ilişkisinde aşağıdakileri unutmamalıyız:

- Sağlığın iklim belirleyicilerini analizlere eklemek
- Sağlığı iklim değişikliğinden korumak; "uyum"
- Planlara sağlığı eklemek
- Halk sağlığı erken uyarı sistemlerini kurmak
- Sağlık sektörü, sağlık sistemi ve sağlıkla ilgili alanlardaki akademisyenlerin farkındalığını artırmak
- Kanıt havuzu oluşturmak
- CBS'nin iklim değişikliğinin sağlık etkilerini izlemede kullanmak
- Haneler ve mahalleler düzeyinde çalışmak
- Birlikte çalışmak

Sağlığın İklim Belirleyicileri (Prof. Dr. E. Didem Evcil Kiraz, Haziran 2021)

Tüm bu konuları ele alan "1. Uluslararası Sağlık ve İklim Değişikliği Kongresi-İklim Değişikliği ve Sağlıklı Bir Gelecek" 15-21 Nisan 2021 tarihinde online gerçekleştirilmiştir. Kongre, COP26 öncesi Türkiye'de gerçekleştirilen, iklim ve sağlık ilişkisini ele alan ilk ve tek kongredir. Kongrenin sonuç bildirgesi DSÖ ile de paylaşılmıştır. Bildirgenin önemli noktaları aşağıda sunulmuştur:

1. İklim değişikliğinden en çok etkilenen kentlerdir.
2. Kentlerde etkilenen insanların nefes alabilmek için tercih edeceği kırsal bölgelerin geliştirilmesi, korunması, acil durumlar için rezerv edilmesi gerekir.
3. 'Her politikada sağlık' ve 'tek sağlık' görüşlerini benimseyen liderler, geleceği şekillendirecektir.
4. 'Çoklu tehlike/risk yönetimi', 'sosyal kanıta dayalı karar verme', 'Blockchain, IT, yapay zekâ ve halk sağlığı' gibi konularda bilimsel araştırma ihtiyacı vardır.
5. Gezegenin sağlığı bozulmuştur, birlikte çalışma kültürü ile gezegenin sağlığı geliştirilebilir.
6. Okul öncesinden üniversiteye, hizmetçi eğitimlerden toplumsal eğitimlere kadar her aşamada iklim krizi konusunda farkındalık artırma, okuryazarlık ve ileri eğitim müfredatı belirlenmeli, hızla hayata geçirilmelidir.
7. Kirlilikler, şehir sağlığı, çevre sağlığı, temel sağlık hizmetleri ve diğer sağlık hizmetleri, iklim değişikliğinde azaltım konularına önem verilmelidir. Aynı zamanda, uyum ve toplumsal direnci artırma çalışmalarına acilen geçilmelidir.
8. Ulusal, bölgesel ve şehir düzeyinde iklim değişikliğinin sağlığa etkilerine uyum planları hazırlanmalı, kırılma noktaları ve gruplara odaklanılmalıdır. Erken uyarı sistemleri kurulmalı ve toplumu bir arada tutacak, geleceğe sağlıklı bir şekilde hazırlayacak çabalara destek verilmelidir.
9. Ulusal, bölgesel ve şehir düzeyinde

iklime uyum çabaları kurumsallaştırılmalıdır. Eğitimi, deneyimli ve gelişmeye açık insan gücü istihdamı, bütçe ayrılması, veri toplama, izleme, değerlendirme ve paylaşım süreçleri iklim değişikliğinin her sektöre etkisini ele alabilecek, yönetebilecek şekilde planlanmalıdır.

10. İklim değişikliğinin etkilerine yönelik mevcut yapılarda 'sağlık' odaklı değerlendirmeler ve analizler yapılmalıdır.

11. Dünyada ve Türkiye'de umut verici, yenilikçi ve geleceği şekillendirecek çalışmalar, deneyimler, çıkarılmış dersler, modeller, örnekler mevcuttur. Bunların tanıtılması ve yaygınlaştırılmasında yarar görülmektedir.

12. Ekoloji ve biyoçeşitlilik odaklı halk sağlığı bakış açısı ile iklim değişikliğinin sağlık etkilerini değerlendirmekte yarar vardır.

13. Doğal hayat dahil olmak üzere, hiçbir şeyi ve hiç kimseyi geride bırakmamalıyız."

İklim değişikliği, iklim değişikliğine uyum hızımızdan daha hızlıdır. Önceliklerin belirlenmesiyle faaliyete geçilmesi arasında geçen süre ölüm ve kalım süresini belirleyecektir.

Kaynaklar

Evcil Kiraz ED, Climate Change Education Modules Series-14, The Effects of Climate Change on Human Health. Ankara: İKLİM-IN Project Publication, 2019

Sonuç Bildirgesi, 1. Uluslararası Sağlık ve İklim Değişikliği Kongresi, Bildiri Özetleri Kitabı, https://www.sehircevresaglikkongresi.com/wp-content/uploads/2021/07/14_TEMMUZ_1%CC%87KLI%CC%87M_BI%CC%87LDI%CC%87R1%CC%87_OZET-1.pdf, (Erişim Tarihi: 03.08.2021).

WHO, (2018). COP24 Special Report: Health and Climate Change. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/276405/9789241514972-eng.pdf>, (Erişim Tarihi: 03.08.2021).

WHO, (2019). 2018 WHO Health and Climate Change Survey Report: Tracking Global Progress. Geneva: World Health Organization(WHO/CED/PHE/EPE/19.11). Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.